

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
ГЛАСНИК ОДЈЕЉЕЊА УМЈЕТНОСТИ, 29, 2011.

ЧЕРНОГОРСКАЈА АКАДЕМИЈА НАУК И ИСКУССТВ
ГЛАСНИК ОДДЕЛЕНИЯ ИСКУССТВ, 29, 2011.

THE MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
GLASNIK OF THE SECTION OF ARTS, 29, 2011.

UDK 811.163.4'276.6:34

Милена БУРИЋ

СУФИКС *-ТЕЉ* У БОГИШИЋЕВОЈ ПРАВНОЈ ТЕРМИНОЛОГИЈИ

Апстракт: У раду се анализира значење суфикса *-тељ* у именицама са семантичком вриједношћу правних термина, са посебним освртом на питање фреквенције овог типа твореница.

Кључне ријечи: суфикс, термин, правна терминологија, суфиксална творба, творенице, продуктиван

1. Познато је да термин, најопштије речено, подразумијева стручни назив неког појма, те да правни термин представља ријеч или синтагму употријебљену за означавање правних субјеката (лица, друштава) и правних објеката (предмета, односа, радњи).¹ За ову прилику одлучили смо да размотримо значења и употребу једног типа правних термина проучаваних на примјерима из „Општег имовинског законика за Књажевину Црну Гору” Валтазара Богишића, први пут објављеног на Цетињу, 1888. године.

2. У терминолошко-правном систему наведеног дјела међу једночланим терминима² најзаступљеније су именице настале суфиксалном творбом. Ту свакако спадају и именице изведене суфиксом *-тељ*, који се у испитиваном корпусу показао као слабо продуктиван. Наиме, овим суфиксом црквенословенског поријекла изведено је свега шест именица – правних термина:

* Сарадница Универзитета Црне Горе

¹ В. Висковић 1989: 20.

² Није сувишно напоменути да под једночланим терминима подразумијевамо ријечи термине, а под вишечланим – терминологизиране синтагме.

држител (45)³; *дужител* (901, 902); *наручител* (*у: наручител радње* (352, 872)); *повјерител* (883); *старател* (646) ; *уступител* (903).

Прва од наведених именица јавља се још и као управни члан терминологијаних синтагми *незломислени држител* и *самовољни држител*, а трећа по реду терминолошко значење добија тек у вези са својом допуном, те заправо представља управни члан синтагме, тј. дио је вишечланог термина.

2.1. Сви поменути деривати постали су од глаголске основе и могу се уврстити у подрзред *nomina agentis*: *држител* је онај који нешто држи, односно посједује, има,⁴ *дужител* је онај који нешто даје на дуг тј. повјерилац,⁵ *наручител* је „онај који што наручи”,⁶ *повјерител* је онај коме је нешто повјерено („онај који је овлашћен пуномоћјем”),⁷ *старател* је, према РМСХ (V, 998), „онај који је овлашћен да се стара о некоме”, *уступител* је онај који уступа неку своју имовину или право другоме.⁸ Дакле, овим именицама означавају се, како би се то језиком права рекло, правни субјекти.

2.2. *Правна енциклопедија* за појмове означене Богишићевим терминима има другачије називе. Богишићевом *држител* одговара *држалац* (савестан и несавестан)⁹ и тако редом: *поверилац*, *наручилац*,¹⁰ *пуномоћник*, *старалац*, *предак*¹¹ – семантички су еквивалентни слједећим Богишићевим терминима: *дужител*, *наручител*, *повјерител*, *старател*, *уступител*. *Речник правних речи и израза* у потпуности се у овом погледу подудара са лексиком заступљеном у *Правној енциклопедији*. Вуков *Рјечник* из 1818. не садржи ни једну од поменутих ријечи из *ОИЗ-а*. Исти је случај и са другим из-

³ Број у загради означава члан ОИЗ-а у којем се ексерпирани примјер налази; ОИЗ = *Општи имовински законик за Књажевину Црну Гору*.

⁴ Упор. РМСХ (= *Речник српскохрватскога књижевног језика* Матице српске и Матице хрватске), I, 177, s. v. држалац.

⁵ В. РМСХ, IV, 503, s. v. поверилац.

⁶ РМСХ, III, 615, s. v. наручилац и s. v. наручител.

⁷ РМСХ, V, 291, s. v. пуномоћник.

⁸ Исто, VI, 606, s. v. уступилац.

⁹ В. ПЕ, I, 306.

¹⁰ И сам аутор *ОИЗ-а* равноправно се служи терминима *најмилац* и *наручилац* као алтернативама термину *наручител* (в. *ОИЗ* чл. 879).

¹¹ Упор. ПЕ (= *Правна енциклопедија*), II, 1807, s. v. *ustupanje i raspodjela imovine za života*.

дањем Вуковог рјечника (1852). Како се види из мало прије наведених објашњења, у РМСХ наводе се ријечи изведене помоћу форманта *-ац* (*држалац, повјерилац, наручилац, уступилац*), а у једном случају помоћу *-ник* (*пуномоћник*) – суфикса који су јака конкуренција суфиксу *-тељ*.

2.3. Међу дериватолозима постоји несагласност око квалификације суфикса о ком говоримо. Тако Стевановић каже да је „у савременом српскохрватском језику изгубио (...) своју некадашњу продуктивност”,¹² а Клајн га сматра умјерено продуктивним.¹³ Наравно, не треба заборавити да је Стевановић свој суд изрекао прије скоро пет деценија, а Клајн прије неколико година.

На основу регистрованих примјера међу правним терминима у проучаваном законнику, дало би се закључити да се „некадашња продуктивност” о којој говори Стевановић не може односити на другу половину, односно крај 19. вијека; на основу пописа у Вуковим рјечницима исто бисмо могли тврдити и за читав тај вијек. Међутим, „Српски грађански законик” с краја прве половине 19. вијека (из 1844. године) садржи десетине именица изведених суфиксом о ком је ријеч, што је у колизији са стањем у поменутих рјечницима. Ситуација ће бити јасна ако се присјетимо да је, управо четрдесетих година вијека који је у питању, Друштво српске словесности покушавало дати смјернице за стварање српске научне терминологије, те је под утицајем руског и славеносрпског језика налагало обилату употребу ријечи са суфиксом *-тељ*, занемарујући њихов књишки карактер.¹⁴ Вук је, наравно, схватао да је лексика која не живи у народу – у начелу осуђена на пропаст, док је Јован Хацић, аутор „Српског грађанског законика”, био лишен дара за антиципацију ове врсте.

2.4. За објашњење употребе именица са суфиксом *-тељ* у правној терминологији, драгоцјена је сљедећа Стевановићева констатација: именице мушког рода изведене од глаголске основе овим суфиксом „означаваале су првобитно вршиоца радње основног глаго-

¹² Стевановић 1964: 539.

¹³ Клајн 2003: 190. Бабић такође тврди да је „sufiks -telj u hrvatskom (...) književnom jeziku veoma plodan” (Бабић 1986: 275). Упор. и Скок, III, 456, s.v. *-telj*. Еугенија Барић је дошла до закључка да се именице које означавају вршиоца радње најчешће творе одређеном групом суфикса међу које убраја и суфикс *-тељ*, али на посљедњем мјесту (в. Барић 1979: 244).

¹⁴ В. Грицкат 1964: 130–140.

ла, која се обично вршила на корист или штету онога коме је тај вршилац оно што јест.”¹⁵ Наиме, пошто су имовинско-правни односи какве регулише „Општи имовински законик за Књажевину Црну Гору”, и уопште правни односи, такви да учеснике обавезују на радње које се обављају у нечију корист или на штету, разумљиво је што се у правној терминологији, па и Богишићевој, задржао суфикс о ком је ријеч.¹⁶

3. Разлог томе што знаменити професор права из Цавтата понекад даје предност твореницама којима смо се овдје бавили над твореницама изведеним помоћу суфикса *-ац*, несумњиво треба тражити у чињеници да је суфикс *-тељ* и у оно вријеме био фреквентнији у хрватском него у српском дијелу некадашње српскохрватске језичке територије. Ову тврдњу поткрепљују резултати истраживања савременог стања до којих су дошли српски и хрватски аутори.¹⁷ Такође није искључено да се у овом погледу Богишић само донекле наглашао на „Српски грађански законик”.

3.1. Коначно, када је ријеч о лексичком слоју који проучавамо, може се констатовати да је суфикс *-тељ* творбено једнозначан па се повлачи пред својим творбеним синонимима (какав је, рецимо, суфикс *-ац*), а с друге стране, могуће да је Богишић и у оно вријеме осјећао да је његова употреба више књишког него народног карактера, те самим тим мање пожељна у дјелу које је стварано за народне потребе.

ЛИТЕРАТУРА

Бабић 1986: Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb: Školska knjiga

Бурић 1979: Barić i dr., *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: Školska knjiga

Висковић 1989: Nikola Visković, *Jezik prava*, Zagreb, ITRO „Naprijed”

¹⁵ Стевановић 1964: 539.

¹⁶ Вјероватно је Клајн то имао у виду када је забиљежио да „није случајно што у правној терминологији још постоје облици на *-тељ* (...) који се употребљавају напоредо са алтернативним облицима на *-лац*” (Клајн 2003: 190).

¹⁷ Упор.: „Неоспорно је да је овај суфикс осетно живљи у хрватском” (Клајн 2003: 190). Бабић наводи десетине твореница добијених овим суфиксом (Бабић 1986: 276–279).

Грицкат 1964: Ирена Грицкат, „Покушаји стварања српске научне терминологије средином прошлог века”, *Наш језик*, XIV/2–3, Београд: Институт за српскохрватски језик, 130–140.

Клајн 2002: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику I (слагање и префиксација)*, Београд

Клајн 2003: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику II*, Београд

Станојчић-Поповић *2002: Живојин Станојчић – Љубомир Поповић, *Граматика српског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства

Стевановић 1964: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Београд: Научна књига

Рјечници:

Караџић 1969: Вук Караџић, *Српски рјечник (1818)*, Београд: Просвета

Караџић s.a.: Вук Караџић, *Српски рјечник (1852)*, Београд: Полит

Лалевић 1974: Miodrag S. Lalević, *Sinonimi i srodne reči srpskohrvatskoga jezika*, Београд: Leksikografski zavod „Sveznanje”

Ланг 1953: Rikard Lang, *Mali ekonomski rječnik*, Zagreb

Pravna enciklopedija 1 i 2, Savremena administracija, Београд, 1985.

Речник српскохрватског књижевног језика, Матица српска – Матица хрватска, књ. 1–3, Нови Сад – Загреб, 1967–1969; књ. 4–6, Нови Сад, 1971–1976. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, САНУ, I – XI, Београд, 1959–1981.

Rečnik pravnih reči i izraza (Privatno (građansko) pravo), Београд, 2003.

Скок 1971: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (knjiga prva)*, Zagreb: JAZU

Скок 1972: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (knjiga druga)*, Zagreb: JAZU

Скок 1973: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (knjiga treća)*, Zagreb: JAZU

Примјери су ексцерпирани из:

Valtazar Bogišić, *Izabrana djela (tom I), Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru*, Podgorica – Београд, 2004.

Milena BURIC

THE SUFFIX *-TELJ* IN BOGIŠIĆ'S LEGAL TERMINOLOGY

Summary

The legal terminology in Valtazar Bogišić's *General Property Law for Principality of Montenegro* mostly consists of nouns produced by suffixation. This paper analyzes the use and semantics of nouns produced by suffix *-telj*.

